

Veres Tünde

Egy 17. századi házasságtörés háttere és következményei

Az alább közölt latin nyelven íródott, 1688. évi keltezésű oklevél¹ Csáky István országbíró ítéletét tartalmazza egy olyan ügyben, amely betekintést enged családi viszályba, házasságtörésbe, és a szabad királyi város, Kassa esküdtjeinek önbíráskodásába.

A dokumentum középpontjában Gatályi Klára áll, akit az országbíró ítélete szerint nem találtak bűnösnek, így kötelesek őt a vád alól felmenteni. Csáky megállapítja, hogy fogvatartása alatt az asszonyt megalázták, hírnevében kárt szenvedett, fogvatartása pedig törvénytelen volt. A vád, amely értelmében a város bírósága cselekedett, a házasságtörés volt.

Gatályi Klára személyét férjén keresztül ismerhetjük, aki a Szepesi Kamara egykori prefektusa, Draheim Vilmos volt. 1678-ban nevezték ki a Szepesi Kamara alá tartozó fiskális birtokok igazgatójának,² s legfőbb feladata az 1673-ban felállított szőlőfelügyelői hivatal³ ellenőrzése, és a kincstári szőlők rendbetétele volt. Beiktatása után rögtön neki látott a szőlők felmérésének, segítségül pedig Nagy Mátyás és Krakкаи Mátyás szőlőfelügyelőket választotta, akiknek 1679-ben még egy 5 pontból álló részletes utasítást is kiadott, hogy milyen módon mérjék fel a szőlőket.⁴ 1682. augusztus 15-én azonban Thököly bevonult Kassára. A fejedelem felismerte, hogy a hirtelen megnövekedett államának működtetéséhez szüksége van a Szepesi Kamarára, s ami ennél is fontosabb, annak bevételeire. Mivel ezeknek a bevételeknek a zöme katonai célokat is szolgált, Thököly mindenképpen építeni akart rá. Bevonulását követően már 1682. augusztus 22-én a kamara korábbi vezetéséből hárman esküt tettek a későbbi fejedelemre. Így Udvarhelyi István pénztáros, Lángh János titkár és Draheim Lipót Vilmos *számvevő* is.⁵ Eskütetele után nem sokkal, szeptember 14-én pedig Draheim már tárgyi és személyi javaslatokat terjesztett fel, hivatkozásként megjelölve azt, hogy ismeri a kamara működését, jövedelemforrásait, és megjegyezve az elkövetkezendő legfontosabb teendőket is.⁶ Elköteleződésének köszönhetően korábbi prefektusi címét megtarthatta, s ezt követően továbbra is tevékenyen részt vett a Kamara munkájában. 1685-ben azonban a homonnai jószágban elmaradt cséplés miatt – amely így keletkezett kárt 10 000 Ft-ra becsültek⁷ – perbe fogták, és egy rövid időre Regéc várában tartották fogva.⁸ Ügye pontos lezárásával kapcsolatban – a Draheimmel kapcsolatos eddigi kutatás alapján – csak feltételezni lehet, hogy minden vádat ejtettek ellene. Erre utal, hogy birtokait ezt követően is megtarthatta.⁹ Hogy milyen

* „Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP 18-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.”

¹ AMK MMK Schw. nr. 10135.

² Illéssy 1900. 1.

³ Uo. 11.

⁴ Uo. 5–6.

⁵ Érdekes, hogy Maksay Draheimet, mint számvevőt említi 1682-ben, holott Illéssy szerint Draheimet már 1678-ban prefektusnak választották. Maksay 1983. 25.

⁶ Uo. 25.

⁷ MNL OL G 3 TSzL III. 8. 1682. 225.

⁸ Uo. 42–43.

⁹ MNL OL P 1702 1. cs. 5. t. nr. 9.

tisztséget töltött be 1685-öt követően, nincs biztos adat, annyi azonban bizonyos, hogy 1690-ben már II. Rákóczi Ferenc birtokainak számvevője volt.¹⁰ Birtokaival együtt Kassán álló házáat is megtarthatta, ahol feleségével és gyermekeivel élt.

A forrásszöveg szerint azonban a kassai esküdt polgárok 1687. szeptember 14-én éjjel berontottak a Draheim család lakóhelyére, Gatályi Klárát erőszakkal elhurcolták, és négy héten keresztül „*in severa captivitate*”, vagyis kegyetlen fogságban, láncra verve tartották a város börtönében. Mint ahogy az oklevél szövege is utal rá, az 1613. évi 34., illetve az 1618. évi 14. törvénycikkek kimondják, hogy nemest letartóztatni törvényes elmarasztalás nélkül nem lehet.¹¹ A kassai polgárok tehát önbíráskodóan és törvényellenesen léptek fel. Annak ellenére tettek így, hogy már az 1647. évi 78. törvénycikk is hosszan foglalkozott a szabad királyi városok, mezővárosok önbíráskodásával, hatalmaskodásával és az országos törvények megsértésével. Az 1647. évi törvény fontosabb pontjai szerint megtiltották a városoknak, így Kassának is, hogy a nemesek házáit bármiféle okból felbecsüljék, vagy tulajdonosát megfosszák jogaitól, továbbá, hogy a nemesek városi törvényszék elé nem kényszeríthetők, s elfogni sem lehet őket.¹² Azon az 1687. szeptember 14-i estén pedig ezen felsorolt törvényeket mind megszegték az esküdt polgárok. A jogszabály utolsó pontja utal az ezek elleni szankciókra – a városi méltóságok perbefogása a vármegyei alispán és szolgabírák előtt.¹³ Csáky István oklevele pedig erre is kitér, az esküdtek elleni pert a Fiscushoz tartozó bíróságon tervezték lefolytatni. Csáky ítélete értelmében pedig a meggyanúsított és letartóztatott Gatályi Klára visszakarta kassai házáat, és az ahhoz tartozó birtokot, viszont a városból történő kilépést megtiltották számára – ennek okára azonban a forrásszöveg nem tér ki.

Gatályi Klára ügyével kapcsolatban több kérdés is felmerül. Először is, valóban bűnös volt-e Gatályi Klára? Bár Csáky oklevelében kijelenti, hogy a házasságtörés vádjában nem találták bűnösnek, szinte bizonyosnak tekinthetjük, hogy Gatályi nem volt hű férjéhez. Ezt több, 1687-ből származó tanúkihallgatási jegyzőkönyv támasztja alá. A kihallgatottak – köztük a család cselédei és kertésze¹⁴ – az összes dokumentumban egy embert jelölnek meg szeretőként, Várady Zsigmondot.¹⁵ Mivel a tanúknak feltett kérdések igencsak színes és részletes leírását adják Gatályi és Várady egy-egy találkozásának – kitérve még a hálósobai részletekre is¹⁶ –, elképzelhető lehetne, hogy a házasságtörés vádja pusztán kitalációra alapult, amely pletyka mind színesebben kelt szárnyra. Egy forrás azonban a kitaláció tényét mindenképpen cáfolja.¹⁷ A kihallgatást végző személy ugyanis részletesen leírta a 41 éves molnár, Magamester Illés vallomását, amely alapján Draheim Vilmos már korábban tudomást szerzett neje hűtlenségéről. A tanú elmondása alapján Várady Zsigmond és Draheimné a kertjük végében találkoztak, ittak és mulatoztak, majd az ott álló kis házba bezárkóztak. Egyik cselédjük anyja, miközben búzáat mosott a pataknál, vette észre az éppen haza tartó volt prefektust, amely hírről futva értesítette Gatályi Klárát. Ezt

¹⁰ MNL OL E 210 a. Dominalia. 107. t. 38. cs. fol. 211v–213v.

¹¹ Mezey 2003.

¹² Corpus Juris Hungarici, 1647. évi LXXVIII. törvénycikk.

¹³ Uo.

¹⁴ AMK MMK Schw. nr. 10063.

¹⁵ Mivel az eddig felhasznált források Várady személyéről, háttéréről semmit nem árulnak el, így annak feltárása további kutatások feladata lesz.

¹⁶ „*Azon idő alatt tudja-e, látta-e, s ballotta-e a tanú, hogy egy más szájából ittak? Éledezett az asszony az ágyban fekvén reggel, a Várady Zsigmond az ágyon ülve öltözetlen a szájába töltötte a mézelt bort, vagy misoda orrosságos italt?*” AMK MMK Schw. nr. 10063.

¹⁷ Uo.

meghallva az először a kertjükben keresett búvóhelyet, de nem talált megfelelőt, így a sövényen átugorva a szomszéd, Pankoviczky kertjében egy bokor alatt bújt el, nem messze onnan, ahol az ácsok dolgoztak, míg Várady bezárkózott a házba. Amikor Draheim hazaért, kereste feleségét, hollétéről az ácsoknál érdeklődött, akik elmondták neki, hogy az ott bujkált a kertben, de már elszaladt. Ezt követően Draheim Váradyról kérdezte a jelenlévőket, amiről a tanú elmondta, hogy ha keresi a kertben, úgyis megtalálja. Az egykori prefektus cselédje szavát, miszerint a ház üres, nem hitte el, s először betörte annak ablakait, majd egy fejszével akarta betörni az ajtót. Várady ettől megrémült, s önszántából elhagyta a kisházat. A tanú visszaemlékezése alapján ezt követően a következő párbeszéd zajlott a két férfi között: „mondja édes uram, mit csinál kegyelmed, ne tegyen kárt magának, hiszen én kegyelmednek semmit sem vétettem, hogy úgy reám tör. Mondta neki Vilhelm úr, mit csinálsz te itt? [Várady] felele arra, semmit egyebet, csak a halastavat jöttem nézni kegyelmed feleségével. Azonban a szolgálóleányát Vilhelm úr a nád pálcájával egy néhányszor megütötte, hogy előtte hazudott, Várady Zsigmond pedig a leány mellett szállott, hogy ne verje hiába a leányt.”¹⁸ Draheim Vilmos azonban nem hitte el Várady állítását, s csak annyit közölt neki válaszul, hogy „tudom én miért jöttél te ide, de várj csak...”¹⁹

Gatályi Klára tehát bizonyosan hűtlenséget követett el, amelyről férjének is tudomása volt. Egy másik jegyzőkönyv kérdései között pedig még az is felmerült, hogy gyermekei édesapja nem is Draheim Vilmos, erről azonban a kikérdezett tanúknak nem volt tudomása.²⁰

Másodszor, kinek a „kérvényére” cselekedhettek az esküdtek? Kézenfekvő dolog lenne ezzel a férjét, Draheim Vilmost gyanúsítani, aki, mint a házasságtörésről értesülve fordult az esküdt polgárokhoz. A forrásszöveg azonban egyértelműen rámutat, hogy semmiképpen nem ez történt, a szóban forgó polgárok önhatalmúlag hajtották végre tettüket. Draheim annak ellenére, hogy mondhatni rajtakapta feleségét Váradyval, nem akart elválni tőle, sőt, annak tette után sem vádolta meg semmivel. Felesége elhurcolása is az ő akarata ellenére történt, Draheim Vilmos megbocsátott Gatályi Klárának tettéért. A vizsgált forrás szövege is kitér az ebből fakadóan létrejött jogi helyzetre. Így a Tripartitum 105. cikkelye alapján, hitbérét Gatályi visszakapta,²¹ s abban az esetben, ha még egyszer házasságtörést követne el, férje már nem ölhetné meg érte, amely tett egyébként még jogában állt volna az első hűtlenség esetén.²² Annak valódi indoka, hogy miért is bocsátott meg feleségének, talán már sosem kerül felszínre, de véleményünk szerint nem járunk messze az igazságtól, ha a mögött Draheim felesége iránt érzett erős érzelmeit keressük. Az egykori prefektus bebörtönzésének és perének időszakából több levélmásolat és fogalmazvány is fennmaradt. A házastársak között váltott levelek hangvétele pedig rámutat, Draheim Vilmos mekkora szeretettel viseltetett felesége iránt, és bizalommal fordult felé, aki pedig férje rabsága és pere alatt igyekezett minden követ megmozgatni, hogy nevét tisztázzák a vádak alól.

¹⁸ Az idézett tanú nemcsak a cselédlány bántalmazását, hanem Gatályi Klaráét is előadta, aki a molnár szerint a következőt mondta: „[...] bizony az a vén kutya jön, megver ismét engemet itten, ha itten talál?” Uo.

¹⁹ Uo.

²⁰ AMK MMK Schw. nr. 10131.

²¹ A törvény kimondja, hogy a nő házasságtörése esetén a hitbérét elveszti ugyan, de jegyajándékát megtarthatja. Werbőczy 1514. 105. cím.

²² Uo.

1685 májusában Draheim Vilmost a már korábban említett vád alatt a regéci vár börtönébe zárták. Itt lévő cellájából – amelyen más labanc foglyokkal osztozott – írt feleségének fogvatartásának szörnyű körülményeiről.²³ Levelének azonban ez csak egy kis részét teszi ki, a kétoldalas fogalmazványban a magára hagyott Gatályi Klárának hagyta meg, hogy hogyan intézze a család dolgait. Így Draheim kérte, hogy házának népét bocsássa el, mivel nincs pénze annak fenntartására,²⁴ ő maga is kénytelen volt a saját inasát elengedni. Egy szolgát emelt ki, akit feleségének meg kell tartania, Denk urat, akinek „*veled [Gatályi Klárával] leszen asztala.*”²⁵ Draheim levelében feleségét szigorú takarékoskodásra intette. Meghagyta viszont neki, hogy abban a helyzetben, ha nagy szüksége lenne rá, használhassa a lovasszekeket, élelemhiány esetén pedig a tőlük elvett jószágok földjébe zálogban vethessen be egy pusztát, vagy egy rétet.²⁶

Draheim Vilmos fogságban, a feleségének címzett, „*Isten áldása legyen veletek édes Klárám*” kezdetű levelei rámutatnak a családjá iránti nagy szeretetére és gondoskodására. Mivel a kamara emberei lefoglalták Draheim összes ingóságát és őt magát is börtönbe vették, a családnak nem maradt semmi bevételi forrása, mivel a prefektusi cím nem járt fizetéssel. Ha kapott is némi fizetséget, az a munkájával járó utazások költségfedezése miatt volt. Draheim Klárának címzett levelei adósságuk nagy mértékére is utalnak. Bár pontos összeget nem tudunk meg belőlük, mivel csak annyit írt ezzel kapcsolatban, hogy tartoznak a Gyöngyösieknek egy ház árával, illetve „*úgy az többinek is mondjad, kiknek vagyunk adósok, inkább az ususat [hasznát] megadom.*”²⁷ Családjáért való aggodalmáról több levelében is hasonlóképpen ír: „*Magamon nem búsulok annyira, mint rajtad és az szegény gyermekeimen.*”²⁸ Regécen töltött fogsága alatt kérvények írása mellett a várban is igyekezett magának támogatót találni, s ezt a porkoláb személyében találhatta meg. Egy 1685. május 24-re datált levelében arra kérte Gatályi Klárát, hogy küldjön számára egy pár sárga papucsot, de „*nem nagyot, mivel kívánság az lába [...]*”²⁹ Az idézet nem Draheimre, hanem a regéci vár várnagyára vonatkozik, aki a papucs mellett még egy karmazsin kapcát is kért. Draheim arra kérte a feleségét, hogy a legjobbat küldje el, amit csak talál, a porkoláb majd meg fogja adni érte az árát. Nem nehéz elképzelni, hogy ilyen szívességekért cserébe Draheim segítséget várhatott a várban szolgáló katonától, s talán éppen az effajta levelezés volt az, amelyet engedélyeztetett számára, mivel Draheim egy másik levelében úgy fogalmazott, hogy „*innét levelet nem küldhetni az várból, be sem hozhatni sebonnét, hanem előbb az úszteknek vizzik olvasni.*”³⁰ Draheim viszont nemcsak leveleket küldött és kapott regéci fogsága idején, hanem szattyán kapcát, papucsot és ételt is, amelyeket felesége küldött neki.³¹ Az egykori prefektus rövid fogvatartását követően sem oldódott meg anyagi

²³ MNL OL G 3 TSZL III. 8. 1682. 42–43.

²⁴ Sógóranak, Ubrési Pálnak címzett levelében cselédeivel kapcsolatban így ír: „*Parancsoljon meg k[egye]lmesen, hogy az commissarius urak restitűálnak elvett kevés javaimat, ne legyenek ez szolgálattal koldus az házam népével együtt, ez világnak csúffjára.*” Uo. 228.

²⁵ Uo. 42.

²⁶ Uo.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo. 47.

²⁹ Uo. 48.

³⁰ Uo. 42.

³¹ Levele szerint felesége a kedvenc ételét küldte neki, amelyet Draheim csak „soldor”-nak ír. Küldött neki továbbá sört is, amelynek Draheim igen örült, de vissza kellett azt küldenie, mivel a „*kapitány u[ra]m nem mer nekem engedni, hogy itt kerültem legyen.*” Uo. 48. De felesége nem hagyta azt sem, hogy élelem és ruházat nélkül vigyék el Regécere, hálórúhát és kenyeret küldött el Draheimnek, annak tiltakozása ellenére. Később felesége

helyzetük, s mintegy utolsó próbálkozásként, mivel férje „*már nem mer szólni*”, Gatályi Klára írt levelet Thököly Imrénének, amelyben leírta, hogy ígéretük ellenére, Thököly tisztjei minden ingóságát elvitték, s családja szegénységre jutott, már se cselédekre, se ruházatra, s lassan élelemre se futja.³² Ezért kérte a fejedelmet, hogy „*ne tegyenek ében halóvá*” őt és gyermekeit. Draheim Thököly válaszlevelét bemásolta fogalmazványos könyvébe. Innen lehet tudni, hogy a fejedelem ígéretet tett a család helyzetének, a tisztek visszaéléseinek kivizsgálására, illetőleg arra is, hogy Draheim ügyét is hamarosan le fogják zárni. Mivel a prefektus pere nem sokkal ezt követően valóban véget érhetett, nem zárható ki, hogy mind Draheim, mind pedig Gatályi Klára Thökölynek és a Szepesi Kamarának címzett levelei³³ gyorsították az eljárást, és eredményeztek minden valószínűség szerint felmentő ítéletet.

Míndezek ismeretében felmerül a harmadik kérdés: Miért cselekedtek önbíráskodóan a kassai polgárok, annak ellenére, hogy tudatában voltak törvényszegésüknek és az azzal járó következményeknek, miért akarták Gatályi Klárát mindenképpen börtönbe zárni, és vagyonától megfosztani? Mivel sem Kassa városának iratai között, sem pedig más történeti dokumentumban nem találkozhatunk Gatályi Klára nevével – a férje elleni per iratain kívül – elképzelhetőnek tartjuk a gondolatot, hogy talán nem is Klára, hanem férje személyét lehet sejteni a per valódi indoka mögött. Míg feleségéről egyáltalán nem, Draheim Vilmosról viszont annál többet mesélnek a korabeli források.

A hozzá kapcsolódóan fennmaradt rengeteg gazdasági irat mellett³⁴ számos olyan tanúkihallgatási jegyzőkönyv van, amely a Kassa városában elkövetett visszaéléseiről tanúskodik. A Magyar Nemzeti Levéltárban megtalálható iratokban így olvashatunk több, 1685 májusában lejegyzett tanúvallomásról, amelyben Draheim jogtalan konfiskálásait részletesen lejegyzik. Különösen érdekes ebből a szempontból a prefektus által megkárosított Bálintffy úr szolgálójának, Katharinának a vallomása.³⁵ A cselédlány elmondta a kivizsgálóknak, hogy urának 11 ládával volt portékája, amely ládákból ezüstös csövekkel kirakott négy db nyereg, három ezüst kard, egy úri hegyes tőr, mindenféle szép köntösök, posztók, különféle szőnyegek, arany fonállal varrt úri paplan és egyéb dolgok voltak. Draheim Vilmos, Lángh Jánossal konfiskálva Bálintffy ingóságait, felnyitotta ezeket a ládákat, Katharinát pedig kiküldték a szobából. Azonban néha-néha, hogy észre ne vegyék, az ablakon

akaratoságát meg is köszönte, mivel annak köszönhetően volt min aludnia. Uo. 42. Gatályi Klára egyes küldeményei azonban bizonyosan nem értek célt, mivel Draheim a porkolábnak küldendő papuccsal kapcsolatban kikötötte feleségének, hogy „*ismeretlen embertől, vagy bizonytalan alkalmatossággal ne küldjed, hogy úgy ne járj, mint vasárnapon a katonának adott éléssel, pénzzel*.” Uo. 48.

³² Uo. 57–58.

³³ Gatályi Klára férje leváltását megelőzően is aktívan részt vett a családi birtokok vezetésében. 1685. január 26-án jegyezték le azt a fogalmazványt, amelyben Draheimné a fejedelem segítségével folyamodott a család miglési birtokának ügyében. „*Az elmúlt 24. augusztusán az nagyidai táborból N[agyságo]d k[egye]l[me]s választát vettem supplicatiomra, melyben N[agyságo]d méltosztatott k[egye]l[me]sen parancsolni az N[emes] Kassai adminisztrációnak, hogy az miglési és némethi, N[agyságo]d által nekünk k[egye]l[me]sen konferált porciókon és elfoglalt vetésekben Gróf Csáky úrji ellen minket manuserájjanak. [...] de ugyan ez mai napig sem assequalhattam. [...] mind ez óráig mind jószág, mind vetés nélkül vagyunk, félő, el is csépeltetnek, elvész tőlünk [...]*” Uo. 68. Férje letartóztatása után több levelet is írt Thökölynek, illetve a Kamarának annak ügyével kapcsolatban. Uo. 57–58., 67., 213. Az 1685. április 26-án Zrínyi Ilonához szintén férje védelmében címzett levele utóiratában pedig már azt írja, hogy „*Kegyelmes Asszonyom, midőn ezt írtam volna, engemet is arrestumba vettek, ártatlan voltomra*.” Uo. 243.

³⁴ Uo.; MNL OL G 3 TSzL III. 9.; MNL OL G 3 TSzL III. 8.; MNL OL G 3 TSzL III. 7.; MNL OL G 3 TSzL III. 1.

³⁵ MNL OL G 10 W 210 1685. 59–70.

belesve kifigyelte Draheim és Lángh munkáját. Ekkor elmondása szerint látta, ahogy a prefektus az említett úr ingóságait számba vette, azonban a fehér ruháknak felírásakor Draheim 3–4 darabot egybe vett, és csak egyet jegyeztetett le Lánghgal az elfoglalt javak közé. A szolgálólány ezen kívül még az aznap esti eseményekről is beszámolt, miszerint Draheim Vilmos Kőműves Mátyás társaságában estefelé odament egy létrával a kéményhez, mivel úgy vélte, hogy Bálintffy oda rejthette el további ingóságait. Azonban a kikérdezett Katharina arra nem tudott választ adni, találtak-e valamit, mert Draheim bezárta őt egy szobába, hogy ne láthassa, mit csinálnak. Bálintffynak a 11 szelencén kívül volt egy tintás ládácska formára csinált, kicsiny fekete doboza is, amely 3 kulccsal nyílt ki. Míg Bálintffy a táborban volt, arra az időre meghagyta Katharinának, hogy ügyeljen rá. A szolgálólány szavai szerint a következő hangzott el: „*no Kata, az Istenért is kérlék, ezekre gondot viselj, ebben a fekete ládácskában mind arany van, nem az enyém ugyan, de tudom, kié, Ungvárról való emberé.*” Ezt a ládát, még napnyugta előtt egy szőrtarisznyában Draheim az inasával a saját házába vitte.

De a tanúvallomások más jogtalan eltulajdonításokról is említést tesznek. Így többen állították 1685-ben, hogy Draheim Holló Zsigmond házából velencei kristályüvegeket,³⁶ ezüstös nádpálcákat, ezüst eszközöket,³⁷ Forgáchnétól több egyéb portéka mellett egy márvány asztalt vitt el.³⁸ A kassai vádak kivizsgálásának ideje egybeesett a Draheim ellen a Szepesi Kamara által kezdeményezett, a csépeletlen homonnai gabona esetében indított perrel. A végső 13 vádpont, amellyel végül megvádolták, Draheim Vilmos fogalmazványos könyvébe bejegyezve maradt ránk.³⁹ Ezek közt olyan vádak találunk, amely szerint Draheim jogtalanul foglalt le borokat, sőt, egyes birtokokon saját hasznára árulta a bort, a fiskális erdőkre túl sokszor és túl nagy bírságot szabott ki, amelyeket saját részre szedett be. Hasonlóan más kincstári birtokokon, ahol a jobbágyokat büntette, olyan mértékben, hogy egyes birtokok el is pusztultak. De a legtöbb pont arról szólt, hogy saját magának foglalt le birtokokat, ingóságokat, így az Ungvárhoz tartozó földeket, Forgáchné eperjesi házában lévő vagyontárgyakat, csakúgy, mint Holló Zsigmond kassai házában talált értékeket,⁴⁰ s magának vette el Bálintffy János javait is, s kiemelik még, hogy Barkóczi Ferencet is megkárosította. Azonban a Draheim rabságához vezető homonnai esethez hasonlóan a kassai konfiskálási ügy végkifejletéről sem szólnak az eddig feltárt források. Az azonban, hogy birtokait megtarthatta, sőt, a későbbiekben is a Kamaránál szolgálhatott, azt sejteti, hogy az ismertett vádpontok alól felmenthették.

Amennyiben ez valóban így történt, úgy valószínű, hogy az ítélet a kassai polgárok Draheim és családja által táplált ellenérzéseit tovább fokozta. Így akár Gatályi Klára házasságtörése lehetett az a szikra, amelyben a kassai esküdt polgárok megláthatták a lehetőséget, hogy korábbi sérelmeikért, ha csak részben is, de elégtételt próbáljanak venni a Draheim családon és általuk jogtalanul vélt vagyonán. Annál is inkább, mert a tanúkihallgatási jegyzőkönyv alapján a törvénytelennek gondolt konfiskálásban Gatályi Klárát is tettestársnak vélték. Ezt sejteti Balogh Judit elmondása Gatályi aranygyűrűről és

³⁶ Uo. 59–70.

³⁷ Uo. 42–53.

³⁸ Uo. 59–70.

³⁹ Uo. 249.

⁴⁰ Ennél a pontnál részletesen fel is sorolják, Draheim miket tulajdonított el. Így egy arany ládát, 14 hordó bort, ezüstös nádpálcákat, velencei kristályüvegeket, sárga, ezüsttel futtatott nádpálcákat. Uo. 249.

szoknyáiról.⁴¹ Még konkrétabb Kőmíves Pál leírása ez ügyben, aki „látta és megismerte [Draheim] házánál Holló Zsigmondtól konfiskált kristályos szép üvegeket és Forgáchné asszony portékájából egy márványkő asztalt, mondván, hogy tized része sincs már [a] portékának [a] házánál, mint annak előtte, amikor telirakva volt megemlített prefektus háza ilyen jókegal. És mivel Draheim felesége gyakrabban a Kovács utcán sétál, talán ott valamely háznál portékája el léssen téve, kinek jobban végére mehetni egy szolgáló leánytól, aki Kassán ugyan, de nem tudja, kinél bizonyossal szolgál.”⁴²

Jól látható, hogy a tanulmányban bemutatott forrás szövege bár látszólag egy átlagosnak mondható, a nemesi jogában sértett asszony felmentéséről, és a kassai esküdt polgárok önbíráskodásáról szól, az egész ügy mögött valójában egy általánosnak semmiképpen sem nevezhető történet rejlik. Egy olyan történet, amelynek 1685 előtt kezdődött eseménysoara, s annak következményei feltételezhetően háttérként szolgáltak az 1687-es és 1688-as eseményekhez. Gatályi Klára férje által került be a korabeli köztudatba, és vált a politikai cselekmények résztvevőjévé. Azonban történetét nemcsak emiatt, hanem azért is érdemes feltárni, mert ablakot nyit a 17. századi nemesi intrikákra, problémákra, mondhatni a mindennapokra.

Csáky István országbíró oklevele:

Comes Stephanus Chaky de Keresztszegh, judex Curia[e] Regia[e], perpetuus terrae Scepusien[sis] comitatusq[ue] ejusdem, et de Beregh supremus comes, necnon sacr[atissi]mi Principis, ac d[omi]ni d[omi]ni Leopoldi Dei gratia Romanorum Imperator semper Augusti, ac Germania, Hunga[ri]ae, Bohemiaeque Regis, archiducis Austria[e], ducis Burgundia[e], Brabantia[e], Styria[e], et consiliarius, camerarius, et Partium Regni Hungariae superior[is] supremus generalis. Prudentibus, ac circumspectis judici primario, et senatorib[us] seu juratis civibus liberae regiae[ue] civit[at]is Cassovien[sis]. Salutem cum favore. Expositum est nobis nomine et in persona nobilis d[omi]na Clara Maria de Gathaly, egr[eg]ii Leopoldi Wilhelmi a Draheim consortis. Qualiter vos circa festum Sancti Bartholomaei Apostoli in anno d[omi]ni 1687 p[ro]xime p[rae]terito, nescitur unde moti, p[rae]libata[m] Clara Maria[m] de Gathaly in nullo flagrante crimine deprehensa[m], nec ulla prius contra eand[em] p[rae]habita testiu[m] inquisitione, ac facti evidentia[m], sub p[rae]textu p[rae]tensi adulterii ita arestassetis, ut [...] eidem in domo solita sua residentia Cassovien[sis] habitandi facultatem permisissetis, sed ex civitate egredi actualiter impedivisset, ac p[ro]pterea in p[rae]sentia[m] vestri eand[em] sub p[rae]insinuato p[rae]textu ad insta[n]tia[m] Fiscus vestri in litem attraxissetis, in eademq[ue] causa eo non curato, quod p[rae]fatus marit[us] ejus contra eam lite non contenderit, contra eand[em] p[ro]cedere, ac ipsam ne forte criminalit[er] convincere, ac aggravare interemini sed neq[ue] his contenti, eand[em] domi sua pacifice cum honestis personis, et famulitio sua in familiari conversatione constituta[m] die 14. Septembris anni p[rae]inserti medio satrapar[um], ac satellitum v[est]rorum e domo ejusde[m] residentia in publicu[m] v[est]rorum carcerem tempore nocturno violenter abripi ac in eodem carcere ferreis compedib[us] aggravata[m] ultra 4. septimanas in severa captivitate detinuissetis, ac ex illa captivitate non secus quin sub tali fidejussoria cautione, quod nimiru[m] cora[m] vobis juri stabit, ac a vobis iudicium recipiet dimisissetis, omnino absoluta[m] vi, et potentia mediante, in

⁴¹ Uo. 57.

⁴² Uo. 67.

grave ejusdem d[omi]na exp[ro] p[ro]rogativa libertatis nobilitaris p[ro]judiciu[m], nominis dehonesta[tio]ne[m], damnu[m]q[ue] et detrimentu[m] corporis evidens et p[ro]manifestum. Requisiti itaq[ue] tumus [sic!] nomine et in persona p[ro]fata exponent[em] debita cum instantia. Alioquin jam in mense decembri anni p[ro]teriti 1687 p[ro]memorat[o] marito ejus concivitati valedicente, non amplius concivis et vel ob hoc jurisdictioni v[est]ra, quoad personales causas, ad mente[m] ar[tic]u[li] 78. anni 1647 nullaten[us] subjacent[em], quatenus eidem in p[ro]missis p[ro]videre, vobisq[ue] quo ab ulteriori causa contra ean[dem] mota p[ro]secutione supersedeatis, neq[ue] in persona nec reb[us] damnificare p[ro]sumatis comittere et mandare Villemus, nec pateremur ean[dem] justis juribus suis imp[ro]vise destitui. Cum autem justa petenti non sit denegandus assensus, et alioquin etiam injuriarum talium, si qua inter personas vinculo matrimoniali in vicem conjugatas contingerent, litigiosa p[ro]secutio non magistrat[us] Fiscalem, verum parte[m] conjugata[m] injuriata[m] concernere dignosceret[ur], personis vero conjugat[o] dato, non concessio, p[ro]vio modo una paro per alteram injuria afficeret[ur], inter se accordantib[us] et lite non contendentib[us], siquidem illis vigore tit[ulus] 105. part[is] p[ri]ma[re] decret[orum] tripart[iti] secum concordandi, et delictu[m] ignoscendi plenaria attribueret[ur] potestatis facultas. Et alioquin etia[m] dictant[ur] Vlad[islai] p[ri]mi ar[tic]u[lo] 74. Matthiae 6. ar[tic]u[lo] 55. in omnib[us] causis concordia inter injuriatum et injuriaru[m] non tantu[m] licita esset, sed p[ro]terea ne in similib[us] casib[us] judices Birsagia exigant absolute p[ro]hiberet[ur], ipsa porro recta ratio dictaret ratione hujusmodi p[ro]tensi adulterii actoratus competentiam non magistrum civilem, sed maritu[m] concernere: Quo non litigant[is], siquidem juxta juris maxima[m] nemini liceret falcem sua in aliena[m] messem immittere magistrat[us] actoratu[m] sibi vindicare non posset: Legibus item regni specialiter part[is] p[ri]mi tit[ulo] 9 et anni 1613 ar[tic]u[lo] 34. Anni 1618 ar[tic]u[lo] 14 cautu[m] esset nobilem persona[m] in flagranti non deprehensa[m], legitime non citata[m], nec juris ordine convictam in persona vel rebus arrestar[i] damnificari, ac ad invitas fassiones, aut fidejussionales cautiones faciendas compelli. Quin imo antiquissima liberaru[m] regiaru[m] civit[ati]um, adeoq[ue] et v[est]ra consuetudo vetaret, ne contra person[am] civiles tanto minus contra nobiles, ex suspitione aut p[ro]sumptione incaptivatio, aut litigiosa impetitio erigat[ur] seu instituat[ur] fassion[em] ead[em] seu obliga[tio]nes coacte et invita facta, virtute Mat[thiae] decret[um] tertii ar[tic]u[lo] 26. 1542. ar[tic]u[lo] 40 nullius essent vigor[em]. Deniq[ue] ex dictamine diplomata[rum] regii ar[tic]u[lo] 1. anni 1659 condition[em] [quin]tae illegitima judicia, executionesq[ue] fieri vetarentur. Pro eo vobis harum serie firmiter p[ro]cipientes comittimus et mandamus, quatenus acceptis p[ro]sentibus, et rebus sicuti p[ro]fertur stantibus, seq[ue] habentib[us] inchoato contra p[ro]repetitam Claram Mariam de Gathaly exponentem per fiscalem v[est]rum p[ro]cessu supersedere, arristum ite[m], ac in eo factam compromissoriam ejusdem cautionem relaxare, literasq[ue] fidejussionales superin[de] exactas statim et eo facto restitutum, neq[ue] eandem exponentem ratione p[ro]via[m] ad vestri in p[ro]sentia[m] fiendam comparitione[m], judiciumq[ue] recipiendum cogere, neq[ue] in persona aut rebus eandem exponente[m] quovis sub p[ro]textu damnificare debeatis et teneamini. Com[uni] svadento justit[ati]a. Secus non facturi. Datum in libera regiaq[ue] civitate Cibinien[sis]. Die decima quinta Martii anni d[omi]ni mill[esimo], sexcent[esimo], octuagesimo octavit.

LECTA ET EXTRADATA PER ME MAG[ISTER] STEPHANU[M] SZIRMAJ JUD[EX] CURIAE REGIAE PROTONOTARIUS.

Tünde Veres

Background and Consequences of a 17th Century Adultery

The Municipal Archives of Košice keeps the document containing the verdict of Judge István Csáky that reveals the story of the harassment of a noble woman in 1688.

Klára Gatályi had been the wife of Vilmos Draheim, the former chamber prefect, and stood by him even during her arrest in 1685. Three years later, Klára Gatályi was arbitrarily imprisoned by the citizens of Košice. The charge: adultery.

Although the text of the examined resource seems to be about the release of a woman of average importance who had been violated in her noble rights, and the self-righteousness of jury citizens in Košice, there is in fact a story in the background that cannot be called a general one.

It is a story the event line of which had begun before 1685, and its aftermath could serve as the background to what happened in 1688.

Focusing on these antecedents, the present study attempts to explore this part of Klára Gatályi's life and the events leading up to it.

Források

- AMK MMK Archív mesta Kosice, Magistrát mesta Kosice
Schw. Magistrát mesta Kosice. Schwartzembachiana.
- Corpus Juris Hungarici, 1647. évi LXXVIII. tv. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=64700078.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fkeyword%3D1647.%2520%25C3%25A9vi%2520lxviii> (Utolsó letöltés: 2019. április 17.)
- MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
E 210 Magyar Kincstári Levéltárak. Magyar Kamara Archívuma. Miscellanea.
G 3 TSzL A Thököly- és a Rákóczi Szabadságharcok levéltárai. A Thököly Szabadságharc Levéltára. Thököly Szepesi Kamarájának iratai.
P 1702 Magánlevéltárak. Családi fondok, levéltárak. Lossonczy család levéltára. Rokon és idegen családok.
W 210 Thököly Szabadságharc Levéltára. Tanúvallomások, perek.
- Werbőczy 1514. Werbőczy István: Tripartitum. 1514. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=51400001.TVJ&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D52> (Utolsó letöltés: 2019. április 18.)

Szakirodalom

- Fallenbüchl 1967. Fallenbüchl Zoltán: A Szepesi Kamara tisztviselői a XVII–XVIII. században. In: Levéltári Közlemények, 38. (1967) 2. sz. 193–236.
- Gecsényi 2008. Gecsényi Lajos: A Szepesi Kamara vezető tisztviselői 1646–1672 között. In: Gazdaság, társadalom, igazgatás. Tanulmányok a kora újkor történetéből. Szerk.: Gecsényi Lajos. Győr, 2008. 453–473.
- Illéssy 1900. Illéssy János: A kincstár hegyaljai szőlőgazdálkodása a XVII. század második felében. In: Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 7. (1900) 1–18.
- Maksay 1955. Maksay Ferenc: A Thököly-szabadságharc levéltára. In: Levéltári Közlemények, 26. (1955) 1. sz. 65–79.
- Maksay 1983. Maksay Ferenc: Thököly szepesi kamarája. In: A Thököly-felkelés és kora. Szerk.: Benczédi László. Bp., 1983. 23–41.

Mezey 2003.

Mezey Barna: Magyar alkotmánytörténet. https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_mezey_magyar_alkotmanytorit/cb04.html (Utolsó letöltés: 2019. április 17.)